

Lisää panostusta työllisyyteen

– professori Jaakko Pehkosen haastattelu

Heikki Taimio
Erikoistutkija
Palkansaajien tutkimuslaitos
heikki.taimio@labour.fi

Haastattelu on tehty 11.8.2011

Hallituksen työllisyyspoliittiset keinot kaipaavat lisää niin keppiä kuin porkkanaakin: veronkevennyksiä, julkisia infrainvestointeja, yksityisten investointien kannustimia, aktiivista työvoimapolitiikkaa ja koulutusta.

Olet ollut kehittämässä ja jakamassa parhaan talousennustajan palkintoa, kristallipalloa, jonka Jyväskylän yliopisto on myöntänyt jo 14 kertaa perinteisen kesäkuisen taloustutkijaseminaarin yhteydessä. Miten tämä perinne oikein sai alkunsa?

”Mietimme talvella 1997 Keski-suomalaisen taloustoimittajan Keijo Lehdon kanssa, miten piristäisimme kesäseminääriä ja saisimme sinne lisää ohjelmaa, ja toiseksi miten talousennusteita pitäisi käsitellä mediassa. Tuolloin mediassa noteerattiin viimeinen ennuste ja sitä uutisoi-

tiin jonkinlaisena totuutena. Ei hirveästi keskusteltu eikä katsottu, oliko saman ennustelaitoksen ennuste muuttanut edellisestä kerrasta, ja jos oli, oliko sitä mitenkään perusteltu. Ajatus oli tuoda uutisointiin analyysia: vertailla useita ennustelaitoksia ja ennusteita samalla kerralla ja systemaattisella tavalla. Tästä tämä ennustekisa sitten syntyi.

Nyt mediaseuranta on tarkempaa, ja ennusteiden perustelujakin kaivellaan paremmin. Uskon, että kisa on lisännyt myös ennustelaitosten panostusta tekemiseen.”

Keväisin tehdyt kuluvaan vuoden talousennusteet osuvat keskimäärin aika hyvin.

Kuinka hyvin ennusteet ovat keskimäärin onnistuneet tänä aikana? Kannattaako niitä seurata?

Ennusteita verrataan kolmelta eri ajanjaksolta. Ensinnäkin katsomme edellisen vuoden keväällä annettuja ennusteita, ja tällöin BKT:n kasvuennusteiden keskimääräinen virhe on ollut noin 1,5 prosenttiyksikköä. Edellisen vuoden syksyn ennusteiden keskivirhe on ollut prosenttiyksikön tasolla. Saman vuoden kevään ennusteet ovat olleet noin puoli prosenttiyksikköä pielessä.

1990-luvun ripeä kasvu aliarvioitiin koko ajan. Vuodet 2001 ja 2002 olivat poikkeuksellisen vaikeita, ja vuosi 2009 oli koko kierron heikoin vuosi. Tiukka kahden prosentin kasvun ennusterypäsnäkemys keväällä 2008 muuttui liki kymmenen prosenttiyksikön virheeksi.”

Jyväskylän kesäseminaari järjestetään aina kesäkuussa, noin kuukautta ennen kuin Tilastokeskus julkistaa edellisen vuoden kansantalouden tilinpidon tarkistettut tiedot. Oletko katsonut myös sitä, miten ennusteet ovat osuneet verrattaessa näihin tietoihin?

”Kyllä tätä on katsottu 10 ensimmäisen vuoden osalta. Sillä ajanjaksolla kisän voittaja olisi vaihtunut yhden keran.”

Tähän vain mielenkiintoisena sivuhuomautuksena se, että Tilastokeskus teki taannoin laskelman, miten paljon sen helmi-maaliskuun vaihteessa antamat ennakkotiedot edellisen vuoden kan-

santalouden tilinpidosta poikkeavat myöhemmin saatavasta lopullisesta BKT-luvusta. Se oli plus miinus 0,6 prosenttiyksikköä. Ennakkotiedot eivät siis ole keskimäärin aivan tarkkoja. Esimerkiksi juuri tänä vuonna ennakkotietojen luku oli 0,5 prosenttiyksikköä pienempi kuin heinäkuussa tarkistettu luku.

”Kyllä, ja todennäköisesti kun tilastoja päivitetään 2–3 vuoden kuluttua, niin tehdään vielä pieniä lisäkorjauksia.”

Näin yleensä tapahtuu.

”Aika hyvin oikeassa haarukassa ollaan jo saman vuoden keväällä. Se on minusta riittävän hyvä ennustetarkkuus. Tietysti kun vielä katsoo keskimääräistä ennustevirhettä yli ajan, niin siellä ovat kaikki suhdannekäänteet mukana, joiden ennakointi on itsessään mahdotonta.”

Nyhän on mielenkiintoista se, että meillä mahdollisesti on meneillään iso käänne. Onko jotakin ohjetta ennustelaitoksille, miten tällaisessa tilanteessa pitäisi menettellä? Ollako varovainen vai rohkea, kun ollaan näin sumussa?

”Ennusteiden käyttäjien näkökulmasta, ja ehkäpä mediankin näkökulmasta, on oleellista pystyä perustelemaan näkemyksensä yksinkertaisesti ja helposti ymmärrettävällä tavalla. Tämä on varmasti sitä, mitä poliittiset päättäjät ja tavalliset kotitaloudet ennusteilta odottavat.”

Se ei riitä, että sanotaan epävarmuuden ja riskien kasvaneen...

”...niin, se jo lienee hyvin yleisessä tiedossa. Monet ennustelaitokset tekevät ansiokkaita skenaariolaskelmia, mutta mediauutisoinnissa on hankalaa saada läpi tällaista monitasoista viestiä. Kyllä se näkemys pitää konkretisoida yhteen piste-estimaattiin ja sitten antaa siihen riittävästi konkretisoivia perusteluja.”

Palkansaajien tutkimuslaitos voitti BKT-ennustekilpailun 10 ensimmäisen vuoden

Taloukasvun ennustajana PT on ollut ihan kärkeä.

perustella. Seuraava ennustelaitosten pitkän aikavälin vertailu taitaa olla tulossa myöhemmin.

”Kyllä, ensi vuonna tulee 15 vuotta täyteen, joten katsotaan asiaa uudestaan sen jälkeen. Tämä tosin jää kollegalleni, professori Kari Heimoselle, joka on vastannut kisasta viime vuodet. Jos jo ennakoi asiaa, niin erot ennustajien välillä jäänevät pieniksi, ja PT pysynee edelleen siellä kärkijoukoissa.”

Luonnollinen työttömyysaste ja NAIRU

Lähdetäänpä nyt Sinun ekonomistiurasi alkuajoista 1980-luvun alkupuolelta, jolloin tutkit luonnollista työttömyysastetta ja ns. NAIRUa.¹ Miten nyt näet tämän käsitteen ja sen toteutuman Suomessa? Tästä on erilaisia estimaatteja, mutta niitä ei ole nähty ihan viime aikoina. Nickell (2006) sai tulokseksi 7,4 prosenttia, siis tällaisen täsmällisen luvun.

”Olen ollut tämän teeman parissa jollakin tavoin aina graduvaiheesta saakka. Aloitin vuonna 1983 Tanskasen Antin graduryhmässä, ja Antti antoi minulle työmarkkinateeman ”Suomen luonnollinen työttömyysaste”. Tein gradun ja kirjoitin ensimmäisen aikakauskirja-artikkelin Kansantaloudelliseen aikakauskirjaan

¹ NAIRU = Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment eli kiihtymätöntä inflaatiovauhtia vastaava työttömyysaste. Ks. tarkemmin Lehmuksen, Taimion ja Tiaisen artikkeli tässä lehdessä. Toim. huom.

(Pehkonen 1985). Voi sanoa, että siitä se ekonomistiura alkoi.

Käsitteenä NAIRU jää vähän hämäräksi, kuten myös täystyöllisyys tai rakenteellinen työttömyys. Tosin NAIRUssa on selkeä käsitettä täsmäntävä inflaatioaspekti. Numeeriset estimaatit ovat luku sinänsä, vaikkakin estimaatit ovat hyödyllisiä ennen kaikkea kansainvälisissä maavertailuissa. Jos arviot Suomen NAIRU-tasosta ovat korkeita verrattuna muihin maihin, niin hälytyskellojen pitäisi soida: onko meidän työ- tai hyödykemarkkinoillamme poikkeuksellisen paljon rakenteellisia ongelmia, joihin meidän pitäisi puuttua?

Nyt kun seuraa ajankohtaista työmarkkinakeskustelua, niin onhan se hälyttävää, että meillä on jo noin 8 prosentin työttömyystasolla merkittäviä inflaatiopaineita ja suhteellisen korkeita palkka-vaateita. Se kertoo, että NAIRU-taso on jäänyt aivan liian korkealle.”

Viimeksi kun ennen finanssikriisiä mentiin työttömyysasteessa jopa alle 6,5 prosentin, niin kuinka ollakaan siihen samaan aikaan nämä palkkavaatimukset nousivat ja inflaatio lähti kiihtymään. Tosin siinä oli myös kansainvälistä inflaatiota raaka-aineiden hinnoista. Tehtiin myös korkeita palkkasopimuksia.

”Kyllä, noususuhdanteen huipulla tehtiin liittotason palkkaratkaisuja, jotka näyttivät jo silloin olosuhteisiin huonosti sopivilta. Kun viittasit edellä Steve Nickelliin, niin olin 1990-luvun lopulla Yrjö Jahnsson säätiön rahoittamassa professori Matti Pohjolan työryhmässä. Tässä projektissa arvioimme yhdessä Jaakko Kianderin kanssa tätä työmarkkinaproblematiikkaa. Projektista syntyi ”Suomalainen työttömyys”-kirja (Pohjola 1999)...”

...joka ilmestyi vuonna 1999.

”Jep, ja Steve Nickell oli siinä mukana kirjoittamassa. Hän teki silloin arvioita Suomen NAIRUsta. Yksi Nickelliin (1999)

Tulopolitiikasta luopuminen on saattanut kohottaa luonnollista työttömyysastetta jopa prosenttiyksiköllä.

keskeisistä ja hänen omaan tutkimukseensa perustuvista painotuksista oli, että voimakkaiden ammattiliittojen toimintaa kannattaa koordinoita. Tosin tässä nyt tuntuu, että työnantajapuoli on kadottanut tai ei enää noteeraa ollenkaan tällaista näkemystä.”

Onko Sinun mielestäsi tässä tapahtunut jotakin sellaista järjestyttävää, joka olisi mahdollisesti muuttanut tätä asetelmaa? Esimerkiksi onko tulopolitiikasta luopumisesta väistämättä seurauksena se, että luonnollinen työttömyysaste nousee, kun koordinaatio vähenee?

”Ensimmäinen arvaus olisi, että on. Voisin tässä laittaa puoli prosenttiyksikköä tai prosenttiyksikön työttömyyteen lisää. Kuten näyttää, niin inflaatio- ja palkkapaineet ovat herkemässä liittotason neuvotteluissa. On kaunis ajatus, että liitto- tai yritystasolla katsotaan palkanmaksuvaraa. Mutta kyllä kai se on niin, että katsotaan sitä sopimuskorotusta, mikä edellinen liitto sai, ja siihen laitetaan vähän lisää. Suhteellinen palkka-ajattelu näyttää dominoivan tavoiteasettelua, ei yritysten tai toimialan palkanmaksuvara. Tästä on vankkaa esimerkkiä reilun kolmen vuoden takaa.”

Työllisyystyöryhmän tavoitteet eivät ole toteutuneet

Kuuluit valtiosihteerin Raimo Sailaksen työllisyystyöryhmään, joka jätti loppuraporttinsa (Työllisyystyöryhmä 2003) maa-

liskuussa 2003. Se asetti tavoitteiksi 75 prosentin työllisyysasteen ja alle 5 prosentin työttömyysasteen. Näitä lukuja ei sen jälkeen ole saavutettu, ja nyt niistä ollaan aika kaukana. Heinäkuun vastaavat trendiluvut olivat 68,7 ja 7,7 prosenttia. Miksi tässä ei ole onnistuttu?

”Jälkeenpäin ajatellen työryhmän tavoiteasetanta oli haastava. Se oli kuitenkin välttämätöntä, sillä ikääntymiseen liittyvät huoltosuhdeongelmat olivat jo tiedossa. Lähtökohtana oli, että näillä työllisyys- ja työttömyysasteilla ikääntymisen tuomat haasteet pystytään hoitamaan. Työn verotuksen keventäminen, kilpailukykyä ylläpitävä palkkapolitiikka, kannustinloukkujen purkaminen, aktiivinen työvoimapolitiikka – siinä oli nippu keinoja, joihin otettiin kantaa ko. raportissa.

Yhtenä keskeisenä politiikkakokonaisuutena oli työn verotuksen keventäminen. Se etenikin hyvin viime vuoteen asti. Vasta nyt olemme pysähtyneet tässä asiassa. Olimme aika hyvällä uralla työttömyydessä, mentiin jo liki kuutta prosenttia. Valitettavasti finanssikriisi päätti hyvän kehityksen, samalla rajoittaen julkisen vallan tulevia toimintamahdollisuuksia. Jos Sailaksen ryhmän linjoittamaa politiikkaa pystyttäisiin systemaattisesti jatkamaan, viiden prosentin työttömyystasolle päästäisiin seuraavan viiden vuoden aikana.

Yli 55-vuotiaiden työllisyysastehan on noussut selvästi.

”On kyllä. Jos katsotaan PT:n johtajan, Seija Ilmakunnaksen tutkimuksia, jotka on tehty yhdessä Pekka Ilmakunnaksen kanssa (Ilmakunnas ja Ilmakunnas 2011), niin kyllähän liki vuosi kymmenen jatkunut nousukausi pidensi ennen kaikkea varttuneiden työntekijöiden työuria. Ripeäkään talouskasvu ei houkutellut uusia ikääntyneitä töihin, vaan pidensi jo työmarkkinoilla olevien työuria ja myöhensi heidän eläköitymistään.”

Vankka tutkimustieto tukee politiikkaa, jolla työttömyysjaksot katkaistaan mahdollisimman nopeasti.

Sinne on tullut entistä enemmän koulutettuja ikäluokkia, joiden on ollut helpompi jatkaa kuin ruumiillisen työn tekijöiden, jotka ovat jääneet ennen aikojaan sairaseläkkeelle.

”Kyllä. Mutta nyt kun meillä on edessä lyhyt taantuma, niin kyllähän me taas takapakkaa otamme tässä tavoitteessa, se on selvä.”

Muuten tässä olisi taas tapahtunut käänne siihen samaan suuntaan kuin mitä oli tiin ennen finanssikriisiä. Se vain keskeytyi siihen. Kun puhutaan rakenteellisesta työttömyydestä, tai miksi sitä sitten sanotaan – työttömyyden kovaksi ytimeksi – Työllisyystyöryhmä viittasi vuonna 2002 arvioituun noin 175 000 hengen pitkäaikais- ja toistuvaistyöttömien joukkoon, joka vaati erityistoimia. Arvioidaan, että se on edelleen 140 000–150 000:n luokkaa. Mitä sen eteen olisi pitänyt tehdä? Siihen ei Vanhasen/Kiviniemen hallitusten politiikka kuitenkaan tahtonut tepsiiä.

”Taloustieteellisessä tutkimuksessa on paljon kysymyksiä joista empiirinen tutkimus ei pysty kertomaan loppupeleissä juuri sitä eikä tätä. Mutta työttömyyden kestosta on paljon evidenssiä ja tämän evidenssin perusviesti on ainakin politiikkanäkökulmasta varsin yksituumaista: työttömyysjakso pitää keskeyttää mahdollisimman nopeasti, mieluummin 3–6 kuukauden aikana. Tästä ollaan kohtuullisen yksimielisiä.

Työmarkkinoilla on vielä jäänteitä ja peruja 1990-luvun alun lamasta. Silloin

työmarkkinoilta syrjäytyi paljon ihmisiä, joiden paluu töihin on ollut vaikeaa, alueen tai ammatillisten syiden takia. Tässä mielessä Vanhasen ja Kiviniemen hallitusten toimintaympäristö oli haasteellinen.

Vaikka talouskasvu oli ripeää liki koko 2000-luvun, ei se ollut yhtäältä riittävää ja toisaalta se ei kohdistunut työttömiin. Uusi kysyntä ei kohdistunut ikääntyviin tai teollisuustausitisiin työntekijöihin vaan palvelualoille ja nuoriin sekä alueellisesti lähinnä vain kasvukeskuksiin. Talouskasvu toi työmahdollisuuksia nopeasti lisääntyneelle työperäiselle maahanmuutolle, virolaisille ja puolalaiselle rakennusmiehille sekä monille palvelualojen ammattilaisille.

Enemmän panostusta aktiiviseen työvoimapolitiikkaan

Oletko sitä mieltä, että aktiivisella työvoimapolitiikalla olisi voitu tehdä enemmän?

”Sillä on tehty aika paljon asioita. Määrällinen osallistuminen erilaisiin aktiivitoimiin on ollut suurta, vaikka työttömiin aktivointiaste on jäänyt alle tyypillisen pohjoismaisen tason. Minulla on tunne, että jälkepäin katsottuna 2000-luvulla olisi voitu tehdä vieläkin enemmän. Meillähän oli paljon taloudellisesti hyviä vuosia, ja ehkäpä aktiiviseen työvoimapolitiikkaan olisi voitu budjetoida vielä enemmän euroja.

Yhden asian haluan nostaa esille. Työllisyystyöryhmän suositusten mukaisesti kuntien vastuu pitkäaikaistyöttömyyden hoidosta on lisätty merkittävästi. Näkökulma oli, että kunnilla on tähän parhaat mahdollisuudet ja niitä haluttiin patistaa kepeillä. Tässä menneet hallitukset ovat tehneet oikeanlaista politiikkaa.

Toisaalta tätä haastetta ei kuitenkaan joka paikassa (ennen kaikkea suurissa kunnissa) ole otettu tosissaan. Aktivointitoimien sijasta kunnat ovat olleet val-

Työvoimapolitiikassa pitäisi painottaa enemmän koulutusta.

miita kantamaan työttömyydestä aiheutuvia kustannuksia aiempaa enemmän. Ehkäpä aktiivinen työvoimapolitiikka on jäänyt muiden haasteellisten kunta-asioiden jälkeen. Paltamon työllisyyskokeilu on poikkeus. Siellä asia otettiin tosissaan.

Toisaalta näyttää siltä, että korkea pitkäaikaistyöttömyyden taso on ollut hyväksyttävää, sen kanssa on voitu elää. Tämä on valitettavaa.”

Esimerkiksi muissa Pohjoismaissa panostuksen taso aktiiviseen työvoimapolitiikkaan on paljon korkeampi.

”Kyllä, kyllä. Meillä työvoimapolitiikassa panostus on passiivisessa työttömyysturvassa. Jos muistellaan vielä sitä Sailaksen työryhmää, niin sen yksi keskeinen ehdotus oli, että siirretään menojen painopistettä passiivisesta aktiiviseen. Valitettavasti tämä ei ole vielä toteutunut.”

Miten sitä olisi mielestäsi pitänyt painottaa? Olisiko pitänyt lisätä tukityöllistämistä vai koulutusta vai mitä?

”Itse uskon enemmän koulutukseen. Tukityöllistämisestä on paljon huonoja esimerkkejä – pahimmillaan se vain ylläpitää työttömyyden kierrettä ja on kortistojen väliaikaista putsasta. Tosin nämä ovat vaikeita asioita, eikä mitään yksinkertaista reseptiä ole olemassa. Lähtökohtaisesti uskon, että TEMissä ja työvoimahallinnossa on kohtuullisen hyvin mietitty näitä asioita, ja he tekevät parhaansa. Rahallisen panostuksen

ja koulutuksen lisäksi koulutuksen laatu on entistä tärkeämpää. Pitää myös muistaa, että koulutussektorilla on tapahtunut muutoksia. Yliopistot ovat kasvaneet merkittävästi ja maahan on luotu kattava ammattikorkeakouluverkosto. Sehän on ollut omalla tavallaan panostusta nuoreen työvoimaan.”

Investointibuumi Suomeen?

Kuvio 1 on aika hätkähdyttävä: investointiaste ja työttömyysaste näyttäisivät olevan lähes toistensa peilikuvia. Mitä mieltä olet, kertooko tämä jotain olennaista Suomen työttömyysongelmasta?

”Onpas siinä korkea korrelaatio muutujien välillä ja vielä pitkällä ajanjaksolla! Toisaalta tämä ei välttämättä kerro kausaliteetista ja kuvassa on kaksi erilaista maailmaa. Oli suljettu, hyvinvointivaltion rakentamisen Suomi 1980-luvun loppuun asti, Pohjolan Matin sanoin yli-investointien Suomi. Korkea investointiaste ko. vuosikymmeninä heijasteli negatiivisia reaalkorkoja ja pääomien vajaakäyttöä.

Liian vähäiset investoinnit ovat osasy korkeaan työttömyyteen.

Kansainvälistyminen ja rahamarkkinoiden muutos saivat aikaan tasomuutoksen. Jälkimmäisellä periodilla, avautuvassa ja kansainvälistyvässä Suomessa investoinnin käsitekin muuttui. Jos tuohon kuvioon lisättäisiin T&K-menoja, tai ylipäätään panostusta inhimilliseen pääomaan, joita voi pitää laajassa mittakaavassa investointeina, niin korrelaatio ei näyttäisi näin vahvalta.

Kausaliteettimielessä kuvan tulkinna on hankala, sillä investoinnit heijastavat yritysten ja julkisen sektorin päätöksiä. Työttömyysaste taas pitää sisällään sekä kotitalouksien työvoiman tarjonta-

päätökset että yritysten työvoiman kysyntäpäätökset. Siltä osin kuin investointipäätökset ja työvoiman kysyntä ovat komplementteja, ja kotitalouksien työvoiman tarjonta ei muutu, investointiaste ja työttömyys kulkevat samaan suuntaan. Tältä osin nykyinen työttömyysongelma heijastaa liian alhaista investointihalukkuutta.”

Voiko kuitenkin sitten sanoa, että jokin investointibuumi Suomeen auttaisi työllisyyttä?

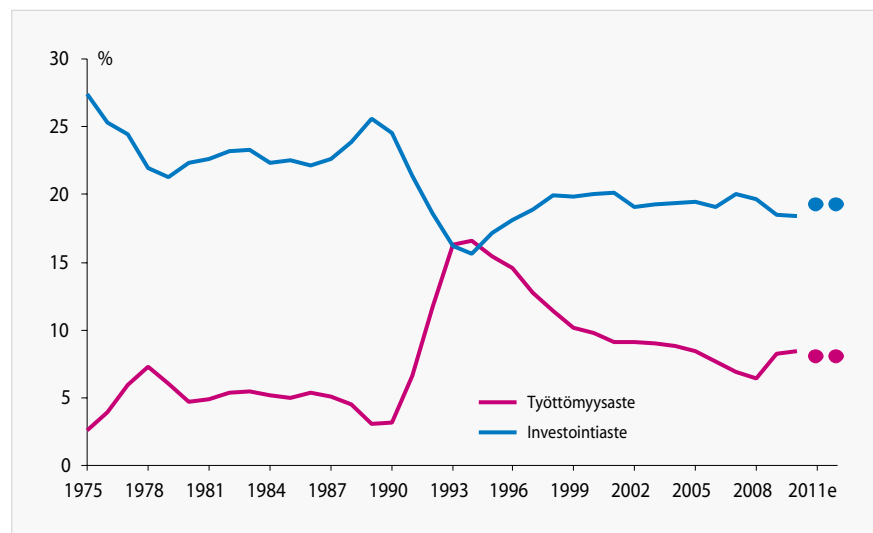
”Kyllä. Me näemme tämän nyt pienessä mittakaavassa Pohjois-Suomessa. Siellä on investoitu mittavasti kasvustoimintaan, lähinnä kansainvälisten toimijoiden taholta. Siellä luodaan uutta raskasta teollisuutta, ja nämä investoinnit korreloivat ja selittävät alueen työllisyyttä ja sitä kautta myös työttömyyskehitystä. Investoinnit muuttavat rakenteita ja aina kun ne generoivat yrityksille uutta pitkän aikavälin kilpailukykyä ja tulonmuodostusta, niin se näkyy kyllä positiivisesti myös työttömyydessä.”

Menneisyydessähän sitä innokkuutta lisättiin devalvaatioilla, mutta se ei pitkään aikaan enää ole ollut mahdollista. Siinä sitten on oltava muita keinoja.

”Kyllä. Ylipäätään kun katsotaan toimintaympäristöä, niin kuten nytkin hyvin nähdään, suomalaiset yritykset saavat edullista rahoitusta, julkinen sektori toimii tehokkaasti ja saa rahoitusta edullisesti. Kilpailukyvyyn elementtejä pitää vahvistaa joka tasolla.

Laajentaisinkin tässä edellistä investointiajattelua ja korostaisin julkisen sektorin rakentaman yleisen infrastruktuurin tärkeyttä työllisyydelle. Julkiset infrainvestoinnit yhdessä riittävien taloudellisten kannusteiden kanssa generoivat yksityisiä kilpailukykyä ylläpitäviä investointeja ja innovointia. Tämä positiivinen kehä pitää työttömyyden matalana.”

Kuvio 1. Työttömyysaste ja investoinnit suhteessa BKT:hen 1975–2012.

Lähde: Tilastokeskus, Kansantalouden tilinpito ja Työvoimatutkimus. Vuosien 2011–2012 luvut ovat PT:n ennusteesta 30.8.2011.

Hallituksen toimintaympäristökin on työllisyyden kannalta hyvin haasteellinen.

Hallitusohjelmassa liian vähän työllisyyskeinoja

Kataisen hallituksen tavoitteet ovat hiukan vaatimattomammat kuin Sailaksen työllisyystyöryhmällä: 5 prosentin työttömyysaste ja 72 prosentin työllisyysaste. Löytyykö hallitusohjelmasta keinoja tähän?

”Täytyy sanoa, että olen lukenut sen vain pintapuolisesti. Kun hallitusohjelmaa työstettiin, joku kommentoi hallitusohjelmasta sanoilla ”se on tällainen eihallitus”. Ohjelmassa linjattiin asioita, joita ei oteta agendalle tai muuteta. Tämä on huono lähtökohta politiikalle ympäristössä, jossa voi tapahtua nopeita muutoksia. Omalla tavallaan hallitusohjelma ja tapa toimia näyttää vähän Euroopan unionin toimintatavalta rahoitusmarkkinakriisissä: sopeudutaan passiivisesti ympäristön muutoksiin eikä itse olla ajurin paikalla. Eli tiivistäen: näissä kysymyksissä työllisyysasioissa ei juuri päästä eteenpäin. Toivon, että olen väärässä, mutta ennakkovaikutelma on tällainen.”

Siinä voi olla vähän sitä, että kun hallituksessa on kuitenkin monessa suhteessa niin eriseuraisia puolueita – tällainen sateenkaarihallitus – niin siellä on aika vaikea löytää yhteisiä nimittäjiä ja positiivisia viisioita. Torjutaan sitten joku toisen epämiellyttävä tavoite ja samalla sitten suostutaan siihen, että se toinen torjuu myös minun tavoitteeni, joka on hänen mielestään epämiellyttävä. Mutta sitä positiivis-

ta menohalua on sitten vähän vaikeampi löytää.

”Kyllä. Mutta on ihan kohtuullista todeta, että kyllähän myös toimintaympäristö on haastava. Ja kun ajatellaan, minkälaisia elvytyspaukkuja edellinen hallitus joutui tekemään jättäen nykyhallituksen liikkumavaran aika vähäiseksi. Siten elvytystoimille, joilla pystyttäisiin nostamaan kansantalouden kokonaisaktiiviteettia ja joka näkyisi sitten työvoiman kysynnässä ja työttömyydessä, ei nyt ole hirveästi mahdollisuuksia.

Jos vielä yritetään positiivisesti katsoa, niin eihän hallitusohjelmassa ole kuitenkaan sellaisia toimia, että ne vähentäisivät työvoiman kysyntää tai tarjontaa radikaalisti. Tietysti harmillista on, että liki vuosikymmen jatkunut työn tekemisen ja työn teettämisen välisen verokiilan lasku nyt pysähtyi. Ylipääntensä kannusteet yrittämiseen, investointeihin ja työllistämiseen jäivät sangen vähälle. Jos tämä huomioidaan, niin suunta ei ole oikea tai riittävä. Tosin hallitusohjelmaa pitää suhteuttaa tulevien vuosien ikään-tymis- ja menohaasteisiin. Aika näyttää, oliko viritys oikea.”

Jos katsotaan muutama vuosi eteenpäin, niin jollei tule mitään massiivista lamaa ja työttömyys ei repeä, niin eikö työikäisen väestön väheneminen suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle johda työvoimapulan ennen pitkää? Sellainen viitsi on, että aina kun tulee puhe työvoimapulasta, niin pitäisi hälytyskellojen soida ennen kuin käy huonosti ja työttömyys räjähtää.

”Meillä on pienessä mittakaavassa työmarkkinoiden kysynnän ja tarjonnan kohtaanto-ongelmia heijastelevaa työvoimapulaa koko ajan. Kysyntä on eri paikassa ja erityyppistä kuin tarjonta. Suuressa mittakaavassa työvoimasta ei ole pulaa. Sitä ei ole nyt eikä sitä tule jatkossakaan, ainakaan jos uskomme, että työmarkkinat toimivat kutakuinkin kohtuullisesti: pula poistuu, kun työvoima hinnoittelee itsensä uudestaan.

Pitäisi perustaa organisaatio, joka etsii ja välittää maailmalta ammattitaitoista työvoimaa Suomeen.

Lähtökohtaisestihan työvoimapula on paljon parempi asia kuin työttömyys. Pulahan pakottaa meitä myös tehostamaan toimintaa ja innovoimaan, ottamaan uutta teknologiaa käyttöön. Tämä nostaa tuottavuuttamme ja elintasoamme. Kyllä minä toivoisin, että meillä olisi aina vähän pulaa työvoimasta.”

Eräissä kestävyysvajeskenaarioissa oletetaan talouskasvun hidastuvan sen takia, että työikäinen väestö kääntyy laskuun. Niissä ei oteta huomioon sitä mahdollista joustoa, mikä tulee nettomaahanmuuton kautta.

”Kyllä. Yleisen keskustelun lähtökohdalla on ollut, että Suomessa tarvitaan seuraavina vuosikymmeninä käsipareja sekä yksityisiin että julkisiin palveluihin. Pari vuotta sitten pohdin EVAn sarjassa julkaistussa raportissa ”Pulaa työstä ja työvoimasta” (Pehkonen 2009) sitä, miten tätä asiaa voitaisiin hoitaa. Perushavainto on, että onhan maailmalla työvoimaa tarjolla lähes rajattomasti. Suomalaisten yritysten tukena maailmalla on Finpro - organisaatio, joka auttaa suomalaisten yritysten vientiponnisteluja. Kysymys onkin, miksei meillä ole vastaavantyyppistä organisaatiota – tämä on vähän raadollisesti sanottu – joka etsii ja välittää maailmalta ammattitaitoista työvoimaa Suomeen? Yhden promillen sadasosa maailman koulutusta työikäisestä väestöstä riittää Suomen työperäisen maahanmuuton tarpeisiin.”

Opintotuki olisi muutettava lainaksi, jonka voi valmistuttuaan vähentää veroistaan.

Yksi tähän liittyvä laajempi kysymys on, voiko suomalainen koulutusjärjestelmä poiketa oleellisesti viitemaidemme koulutusjärjestelmistä. Pahimmillaanhan se voisi tarkoittaa sitä, että pyritämme täällä kaikille avointa ja maksutonta opiskelujärjestelmää, kouluttaen muille maille osaavaa työvoimaa. Tähän minulla ei ole vastausta.”

Tavallaan kysymys on myös siitä, onko opiskelu kulutusta vai investointia työuraa varten.

”Kyllä. Olen tässä aika yksitotinen – investointihan se on, ei mitään muuta. Tässä olen siteerannut myös valtiosihteeri Sailasta muutaman kerran. Hän on josain yhteydessä todennut, että hyvinvointiyhteiskunta on tikapuut, ei riippumatto. Tämä on hyvä lähtökohta ajattelulle ja tekemiselle.”

Onko tällaisella uudistuksella poliittisia etenemismahdollisuuksia?

”Onhan siinä tehty pieniä askeleita muutama vuosi sitten. Tämä on vähän samantyyppinen asia kuin asuntolainojen korkojen verovähennysoikeus. Tämä koskettaa niin isoa osaa ihmisistä jollakin tavoin ja herättää tunteita. Jollakin aikataululla lainamalli laajenee ja tulee käyttöön. Saattaa tosin kestää jonkin aikaa, ihan kuin asuntolainojen vähennysoikeuksien purku, joka nyt on tulossa.”

Uusi opetusministeri Jukka Gustafsson on maininnut, että hän haluaisi tätä lainapainotteisuutta kannustaa. Mutta saa nähdä,

Työurien pidentäminen etenee hitaasti

Työurien pidentäminen on laajalti nähty tärkeäksi työllisyysasteen nostokeinoksi. Olet aktiivisesti osallistunut keskusteluun varsinkin työuran alkupäästä ja saanut siitä näköjään palautettakin.

”Joo, pyyhkeitä on tullut aina välillä.”

Mikä nyt on näkemyksesi tästä alkupäästä? Kovasti lukukausimaksuja ja palkkioita nopeasta valmistumisesta?

”Minulla on tässä asiassa pragmaattinen porkkana-keppi-linja, kuten taloustieteilijöillä tahtoo monesti ollakin. Oma ajatteluni tässä voin kuvata Sailaksen työryhmässä esiin nostelulla ehdollisella tukimallilla. Siinä opiskelija ottaa lainaa opintojen ajan. Tukia kuten asumis- tai opintorahaa ei ole. Kun valmistuu ja pääsee töihin, niin nostetun lainapääoman voi vähentää täysimääräisenä veroista. Käytännössä tämä tarkoittaa useita verottomia vuosia työuran alussa. Tällainen ehdollinen tukimalli olisi hallinnollisesti helppo. Se lisäisi opiskelijoiden panostuksia opintoihin, kun siihen yhdistettä-

isiin aiempaa korkeampi kuukausittainen eurotaso hieman aiempaa pienempään tukikuukausien määrään.

Malli saattaisi vähentää myös opiskelijoiden työssäkäyntiä ja avata siten työmahdollisuuksia muille työnhakijoille. Osa meidän rakenteellisen työttömyyden ongelmaamme on siinä, että opiskelijoiden työvoiman tarjonta, joka on työnantajien näkökulmasta hyvin joustava reservi erityisesti palvelualoilla, vähentää muiden työntekijäryhmien työmahdollisuuksia.

Toinen, yliopistoprofessorin näkökulmani tähän teemaan on myös pragmaattinen. Opetus- ja kulttuuriministeriö tulosohjaa yliopistoja tutkimäärien kautta. Tutkintoja pitää syntyä rahoituksen vastineeksi, mutta mahdollisuus ohjata tätä tuotantoprosessia – jos käytetään tällaista hivenen raakaa terminologiaa – on hankala, sillä emme aina saa otetta opiskelijasta, joka priorisoi tämän hetken kulutusta ja käy töissä lukukausien aikana. Tässä toivoisi, että samalla kun yliopistoja kannustetaan ja kehitetään, niin ne kannusteet ja kepit osuisivat välillä myös opiskelijoihin.

mitä sieltä sitten tulee. Haluatko ottaa myös kantaa työurien pidentämiseen loppupäästä? Hoituuko se itsestään nyt näillä keinoilla mitä meillä on, nämä superkartumat ja muut?

”Kyllä nykyinen karttumajärjestelmä on fiksusti rakennettu ja se on varmasti lisännyt innokkuutta jatkaa työuraa. Mutta toisaalta kyllä se myös vaatii työvoiman kysyntää ikääntyville

Kyllä minä näissäkin teemoissa olisin Sailaksen linjoilla, että kaikille 65, ja jos haluat eläköityä aikaisemmin, niin hoida se sitten omalla kustannuksellasi. Ihmisten fyysinen toimintakyky on parantunut vuosikymmenten aikana. Kyky tehdä töitä varttuneella iällä on monessa ammatissa erinomainen, vaikka mittarissa olisikin jo 70 vuotta. Näin ei tosin ole kaikissa, fyysisesti raskaissa ammateissa.

Mutta eivät nämä ihan niin yksinkertaisia asioita ole, eikä tämä mene maaliin pelkästään makrotason kannusteilla. Kyllä hän yrityksissäkin pitää nähdä, että varttunutta työntekijää pitää pystyä johtamaan ja tarvittaessa joustamaan. Monessa paikassa on paljon parannettavaa johtamisessa ja esimiestyössä.”

Ikäsyrijintää esiintyy. Kun on huonot ajat, sitä on enemmän, ja sitten kun paranee, niin se unohtuu.

”Kyllä, näinhän se menee. Kun ajat ovat huonot, työvoiman vähentäminen eläkejärjestelmien kautta lienee yritykselle ylivoimaisesti helpoin tapa sopeuttaa työvoimaa. Tämä on usein inhimillisiä, mutta jälleen makronäkökulmasta vie asioita huonoon suuntaan. Ikäsyrijintä vähenee tässäkin vain kiristämällä eläkeputkien ehtoja eli nostamalla ikärajoja. Tätä on tehty jo pariin otteeseen, ja asia kannattaa ottaa hallituksen agendalle vielä jatkossakin.” ■

KIRJALLISUUS

Ilmakunnas, P. & Ilmakunnas, S. (2011), Hiring Older Employees: Do Incentives of Early Retirement Channels Matter? Palkansaajien tutkimuslaitos, Työpapereita 268.

www.labour.fi/tutkimusjulkaisut/tyopaperit/sel268.pdf

Nickell, S. (1999), Suomalainen työttömyys ulkopuolisen silmin, teoksessa Pohjola, M: (toim.): Suomalainen työttömyys, Helsinki: Taloustieto, 391–427.

Nickell, S. (2006), Suomalainen työttömyys eurooppalaisessa vertailussa, *Talous&Yhteiskunta*, 34:1, 43–49.

Pehkonen, J. (1985), Työmarkkinoiden luonnollisesta työttömyysasteesta, *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 81, 340–345.

Pehkonen, J. (2009), Pulaa työstä ja työvoimasta, EVA-raportti, Helsinki: Taloustieto.

www.eva.fi/julkaisut/pulaa-tyosta-ja-tyovoimasta/1561

Pohjola, M. (1999), Suomalainen työttömyys, Helsinki: Taloustieto. Työllisyystyöryhmä (2003), Työllisyystyöryhmän loppuraportti, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2003.

www.vnk.fi/julkaisut/julkaisusarja/julkaisu/fi.jsp?oid=130758